

Pregled sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Bosnu i Hercegovinu u prvoj polovini 2020. godine

Pripremila: Elma Veledar-Arifagić, AIRE centar

U toku prve polovine 2020. godine Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP ili Sud) je donio pet presuda i tri odluke o dopustivosti u odnosu na Bosnu i Hercegovinu (BiH). Pandemija uslijed zaraze COVID-19 uticala je značajno i na redovan rad u brzini odlučivanja Suda po primljenim predstavkama, što se odrazilo i na ukupan broj odluka u odnosu na BiH.

Od ukupnog broja presuda u ovom periodu dvije presude je donijelo Vijeće od sedam sudija, a tri presude Komitet od troje sudija. Sud je navedenim presudama odlučivao u predmetima koji pretežno pokreću pitanja u vezi sa članom 6 (pravo na pravično suđenje) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLJP ili Konvencija), što je i u dosadašnjoj sudskoj praksi u odnosu na Bosnu i Hercegovinu slučaj. Jedna presuda pokreće pitanja prava na zaštitu privatnosti iz člana 8 Konvencije (poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske), zajedno s pravom iz člana 3 Konvencije (zabrana mučenja).

Presude

Presuda *Lazarević protiv BiH*^[9] donesena je u vezi s navodima podnositelja predstavke da radno-pravni spor koji je vodio pred domaćim sudovima nije bio u skladu s pravom na pravično suđenje iz člana 6 stav 1 Konvencije. U obrazloženju svojih navoda podnositelj predstavke je tvrdio da su domaće presude donesene u njegovom slučaju rezultat pogrešne primjene materijalnog prava i neujednačene sudske prakse. Naime, podnositelj predstavke je podnio tužbu protiv poslodavca sa zahtjevom da mu se isplate otpremnina, regres, zimmica i ogrijev, topli obrok, te doprinosi za penziono osiguranje. Prvostepenom presudom mu je dosuđena otpremnina, a ostatak tužbenog zahtjeva je odbijen zbog teške finansijske situacije njegovog bivšeg poslodavca. Presuda prvostepenog suda je potvrđena, a Vrhovni sud i Ustavni sud BiH su odbacili uložene pravne lijekove. Naglasivši da zadatak Suda nije da zauzme mjesto domaćih sudova i rješava probleme tumačenja domaćih zakona, Sud je istakao da može utvrditi povredu člana 6 stav 1 Konvencije ako su utvrđenja domaćeg suda proizvoljna ili očigledno neosnovana, te za posljedicu imaju „uskraćivanje pravde“. Primjenom ovog načela na konkretni slučaj Sud je istakao da je, iako je relevantna odredba o obavezi isplate regresa i toplog obroka jasna, dostupna i nedvosmislena, domaći sud zanemario tu odredbu i odbio zahtjev podnositelja predstavke, pozivajući se na finansijsku situaciju bivšeg poslodavca podnositelja predstavke. Ovakav stav domaćih sudova je Sud ocijenio irelevantnim osnovom. Dalje, drugostepeni sud nije ispravio tu grešku već je ponovio obrazloženje prvostepenog suda, na osnovu čega je Sud našao da su prvostepeni sud u Doboju i Okružni sud u Doboju proizvoljno odlučivali, što je dovelo do uskraćivanja pravde u datom slučaju. U vezi s činjenicom da je Vrhovni sud odbacio reviziju kao nedopuštenu, Sud je ponovio da primjena zakonskog praga *ratione valoris* za podnošenje revizije Vrhovnom sudu predstavlja legitimnu i opravdanu procesnu pretpostavku, ali kako je dalje utvrdio da je Ustavni sud propustio da ovu situaciju ispravi, odbacivši po kratkom postupku apelaciju kao očigledno neosnovanu, usprkos svojoj praksi u vezi s tim, u kojoj se ukazuje da sporna odredba „nije nejasna i dvosmislena, nego upravo suprotno

[9] *Lazarević protiv BiH*, predstavka br. 29422/17, presuda od 14. januara 2020. godine.

tome“, Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije, a podnositelju predstavke je dosuđen iznos od 1.349,80 eura na ime troškova i izdataka.

U daljnim presudama koje pokreću pitanja iz člana 6 Konvencije, pozivajući se na slučajeve u kojima je već utvrdio povredu u pogledu pitanja sličnim onima koje pokreću predmetne predstavke, Sud je povredu prava iz člana 6 Konvencije u dvije presude utvrdio s obzirom na neizvršavanje ili kašnjenje u izvršavanju pravosnažnih presuda sudova u Bosni i Hercegovini^[10], dok je u jednoj presudi utvrđena povreda prava zbog nerazumne dužine trajanja postupka pred domaćim sudovima^[11]. U presudi u kojoj je utvrđena povreda iz razloga nerazumnosti u trajanju postupka pred domaćim sudom, Sud je naložio izvršenje presuda u propisanom roku, uz isplatu pravične naknade podnositeljima predstavke na ime nematerijalne štete. Također, u presudama u kojima je utvrđena povreda prava usljed neizvršenja ili dugotrajnog odlaganja izvršenja presuda, Sud je također dosudio pravičnu naknadu u skladu sa članom 41 Konvencije.

Sljedeća presuda koju je u navedenom periodu ESLJP donio pokreće pitanja iz članova 8 i 3 Konvencije, koja će ukratko biti izložena u nastavku teksta.

U predmetu *Pranjić-M-Lukić protiv BiH*^[12] podnositelj predstavke se žalio prema članu 8 iz razloga što su naredbe suda za njegovo nedobrovoljno psihijatrijsko i psihološko vještačenje, te njegovo prinudno odvođenje od strane sudske policije tokom krivičnog postupka protiv njega na osnovu takvih naredbi i podvrgavanje vještačenjima, bili nezakoniti i da su ga izložili „duševnoj patnji“. Istakao je da su naredbe bile nezakonite, s obzirom na činjenicu da odluka o obustavi vanparničnog postupka još nije postala pravomoćna u vrijeme donošenja tih naredbi. Također, žalio se i prema članu 3 Konvencije ističući da je sudska policija primijenila prekomjernu silu što je dovelo do povrede prava iz ovog člana Konvencije. Naime, 2004. godine podnositelj predstavke je optužen za krivično djelo oštećenja tuđe stvari i za krivično djelo napad na službenu osobu u vršenju poslova sigurnosti. Godine 2011. krivični postupak je obustavljen dok se zdravlje podnositelja predstavke ne popravi u dovoljnoj mjeri da može učestvovati u postupku. Krivični postupak nastavljen je u decembru 2012. godine, dok je vanparnični postupak, u kojem je donesena odluka da će se po pravomoćnosti odluke tog suda postupak nastaviti prema pravilima krivičnog postupka, još uvijek bio u toku. Općinski sud je u krivičnom postupku, međutim, naložio podnositelju predstavke da se podvrgne psihijatrijskom vještačenju, uključujući i njegovo prisilno sprovođenje na preglede u tu svrhu u četiri navrata. Naknadno je sud odlučio prekinuti postupak na osnovu medicinskih izvještaja koji su zaključili da je imao trajnu (hroničnu) psihičku bolest. Sud je našao da je prinudno odvođenje podnositelja predstavke i njegovo podvrgavanje, protivno njegovoj volji, psihijatrijskom vještačenju u državnoj instituciji – u četiri navrata – predstavljalo miješanje u njegov privatni život. Presuda podsjeća da će miješanje biti suprotno članu 8 osim ako je „u skladu sa zakonom“, slijedi jedan ili više legitimnih ciljeva iz stava 2, te ako je također i „neophodno u demokratskom društvu“ kako bi se postigao cilj o kojemu je riječ. U datom predmetu Sud je utvrdio da postoji spor između stranaka o tome je li miješanje u prava podnositelja predstavke iz člana 8 bilo „u skladu sa zakonom“. U vezi s ovim, ne samo da se zahtijeva da sporna mjera mora imati pravni osnov u domaćem zakonu, već se „zakonitost“ također odnosi i na kvalitet dotičnog zakona koji mora biti dostupan osobi o kojoj je riječ i predvidiv u pogledu njegovih učinaka. U tom pogledu Sud je istakao da je općinski sud okončao vanparnični postupak, smatrajući da će se po pravomoćnosti te odluke postupak

[10] *Livačić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 15313/15 i 7 drugih, presuda od 20. februara 2020. godine; *Pramenković i drugi protiv BiH*, predstavka br. 44114/16 47031/16, presuda od 20. februara 2020. godine.

[11] *Hadžajlić i drugi protiv BiH*, predstavka br. 10770/18 i 2 druge, presuda od 16. januara 2020. godine.

[12] *Pranjić-M-Lukić protiv BiH*, predstavka br. 4938/16, presuda od 2. juna 2020. godine.

nastaviti prema pravilima krivičnog postupka, protiv koje se podnositelj predstavke žalio. Dalje, iako žalba ima suspenzivan učinak, krivični postupak je nastavljen (dakle, dok je vanparnični postupak i dalje bio u toku), a općinski sud je ponovno naređivao psihijatrijsko vještačenje podnositelja predstavke i njegovo prinudno odvođenje na ta vještačenja, u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku. ESLjP je, međutim, istakao da je kantonalni sud odlučio da općinski sud nije mogao na vlastitu inicijativu nastaviti krivični postupak koji je bio prekinut te da, shodno tome, on nije mogao zakonito donijeti bilo kakve naredbe za prinudno vještačenje podnositelja predstavke u kontekstu tog nastavljenog postupka, jer bi to bilo suprotno važećim pravilima krivičnog postupka. Stoga, miješanje u pravo podnositelja predstavke na poštovanje njegovog privatnog života nije bilo „u skladu sa zakonom“ u smislu člana 8 stav 2 Konvencije, te je Sud utvrdio povredu ovog člana. Dalje, podnositelj predstavke se žalio i prema članu 3 Konvencije na tretman kojem je bio izložen kada mu je sudska policija stavila lisice prilikom njegovog prinudnog odvođenja na nedobrovoljno psihijatrijsko vještačenje. ESLjP je u ranijim prilikama utvrdio da mjere vezivanja, poput stavljanja lisica, obično ne pokreću pitanje iz člana 3 Konvencije ako su primijenjene u vezi sa zakonitim hapšenjem ili pritvorom i ako nisu izvršene uz upotrebu sile ili javno prikazivanje u mjeri koja prevazilazi ono što se razumno smatra nužnim u datim okolnostima. U tom smislu je od značaja da, na primjer, postoji razlog za uvjerenje da će se osoba o kojoj je riječ odupirati hapšenju ili pokušati pobjeći ili nanijeti povrede ili štetu ili ukloniti dokaze. Kao i u svim drugim slučajevima, Sud je posebnu važnost pridao okolnostima predmeta te je ispitao da li je upotreba sredstava vezivanja bila neophodna. Nadalje, kada je osoba lišena slobode ili, općenito, kada je suočena sa službenicima za provedbu zakona, svaka primjena fizičke sile koju ponašanje te osobe nije učinilo izrazito nužnom narušava ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava utvrđenog članom 3 Konvencije. To se posebno odnosi na primjenu fizičke sile protiv pojedinca u situaciji kada njegovo ponašanje to nije učinilo izrazito nužnim, bez obzira na učinak koji je to imalo na osobu o kojoj je riječ. Na kraju je Sud istakao da je u svojoj praksi prepoznao posebnu ugroženost duševno bolesnih osoba te ranije utvrdio da se prilikom ocjene o tome je li postupanje ili kažnjavanje o kojemu je riječ nespojivo sa standardima člana 3 ova ugroženost mora naročito uzeti u obzir. U okviru toga Sud je cinjenio činjenicu da je ranije bilo moguće podnositelja predstavke podvrgnuti psihijatrijskom vještačenju u tri navrata bez upotrebe lisica, kao i da su prilikom stavljanja lisica četiri policijska službenika koji su se tu nalazili bili u bitno povoljnijoj poziciji u smislu kontroliranja situacije. Ističući i značaj odredbi Evropskog kodeksa policijske etike, rečeno je da policija naročito ne smije „počiniti, poticati ili tolerirati bilo kakav čin mučenja ili nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja pod bilo kakvim okolnostima“, te dovodeći ovo u vezu s pozitivnom obavezom države da svoje službenike za provedbu zakona obučiti na način koji će osigurati visok nivo kompetencije u njihovom profesionalnom ponašanju. Cijeneći duševno zdravlje podnositelja predstavke, činjenicu da stavljanje lisica nije primijenjeno u vezi sa zakonitim hapšenjem ili pritvorom, te nepostojanje bilo kakvog prethodnog ponašanja koje bi predstavljalo ozbiljan razlog za strah da bi on mogao pobjeći ili primijeniti nasilje, Sud je zaključio da ponašanje ponositelja predstavke upotrebu lisica nije učinilo izrazito neophodnom. Prema tome, stavljanje lisica je narušilo njegovo ljudsko dostojanstvo i samo po sebi bilo ponižavajuće, a činjenica da su mu lisice stavljene pred njegovim roditeljem, zbog čega se on mogao u vlastitim očima osjećati poniženim, predstavlja samo otežavajući faktor u tom smislu. Stoga je utvrđeno da je došlo do povrede člana 3 Konvencije. Podnositelju predstavke je dosuđena pravična naknada na ime nematerijalne štete usljed povrede njegovih prava iz članova 3 i 8 Konvencije u iznosu od 3.900 eura, kao i iznos od 70 eura za troškove i izdatke po svim stavkama.

Odluke

Sud je donio dvije odluke o dopustivosti^[13] u kojima je odlučio da briše predmete s liste slučajeva. Naime, Sud je u oba slučaja dostavio tuženoj državi predstavke na izjašnjenje, koji pismeni podnesci s izjašnjenjem o dopustivosti i meritumu su dostavljeni podnositeljima predstavke na dodatno izjašnjenje, za što je određen rok. Međutim, kako su podnosioci predstavke propustili rok za dostavu svog izjašnjenja, a nisu zatražili ni produženje ostavljenog roka, Sud je u skladu sa članom 37 stav 1(a) Konvencije, koji predviđa da Sud može brisati predstavku sa svog spiska slučajeva kada okolnosti dovode do zaključka da podnositelj prijave ne namjerava nastaviti postupak po predavci, zaključio da više nije opravdano nastaviti s ispitivanjem predstavke. Shodno tome, slučajevi su brisani s liste slučajeva.

Dana 05.03.2020. godine Evropski sud za ljudska prava je usvojio odluku u predmetu *Fajković i 8 drugih protiv Bosne i Hercegovine*^[14] kojom su predstavke odbačene kao nedopustive. Podnosioci predstavke su se žalili na povredu prava na pristup sudu iz člana 6 stav 1 Konvencije kao i na povredu prava na mirno uživanje imovine iz člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Smatrajući da su odluke sudova u vezi s naknadom putnih troškova njihovih advokata izvan sjedišta suda bile proizvoljne, podnosioci predstavke su, prije svega, tvrdili da su odluke kojima sud odbija naložiti strani koja je izgubila parnicu da nadoknadi putne troškove njihovih advokata dovele do kršenja člana 6 stav 1 Konvencije. Podnosioci predstavke su se pozvali i na odluke domaćih sudova u kojima je odlučeno na drugačiji način. ESLJP je cijenio odluke uporednih sudova i Ustavnog suda BiH na koje su se podnosioci predstavke pozvali, a imao je u vidu i pravno shvatanje Panela za ujednačavanje sudske prakse iz građanske oblasti, prema kojem stranka koja je izgubila u građanskom postupku ne bi smjela, u načelu, da snosi dodatne troškove postupka samo zato što je stranu koja je uspjela u parnici zastupao advokat sa sjedištem izvan sjedišta suda, osim ako sud, iznimno, takve troškove smatra „neophodnim“. Sud je, u obrazloženju odluke, istakao da treba imati na umu – s obzirom da je to vrlo često izvor nesporazuma na strani podnosioca predstavke – da se „pravičnost“ prema članu 6 ne odnosi na „suštinsku“ pravičnost, već se radi o „proceduralnoj“ pravičnosti. U praktičnom smislu ovo znači da se u datim slučajevima radi o provođenju adversarnog postupka u kojem stranke iznose svoje navode, a sud ih cijeni vodeći računa o tome da se obje nalaze u istom položaju. Ukoliko bi bilo drugačije, Sud bi djelovao kao sud treće ili četvrtre instance čime bi izašao izvan granica svog postupanja. Sud je istakao da su u konkretnim predmetima domaći sudovi suprotnoj strani koja je izgubila parnicu naložili da nadoknadi samo neophodne troškove te odbili zahtjeve za nadoknadu putnih troškova njihovih advokata. Uzimajući u obzir mjerodavno domaće pravo i praksu i razloge koje su domaći sudovi iznijeli za takve odluke, Sud u posebnim okolnostima ovog slučaja nije našao da su odluke domaćih sudova bile proizvoljne. Međutim, Sud je podsjetio da, osim u slučaju očigledne proizvoljnosti, njegova uloga načelno nije da preispituje tumačenje domaćeg prava od strane nacionalnih sudova i uspoređuje različite odluke domaćih sudova. Prema tome, s obzirom da je Sud ocijenio da odluke o troškovima nisu proizvoljne, odlučio je da su predstavke očigledno neosnovane te se trebaju odbiti u skladu s članom 35 stavke 3(a) i 4 Konvencije. U pogledu prava na imovinu iz člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju, Sud je prvenstveno cijenio da li zahtjevi podnosioca predstavke za nadoknadom putnih troškova njihovih advokata imaju dovoljno osnova u domaćem zakonodavstvu da se mogu smatrati „imovinom“ zaštićenom članom 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Pritom je Sud naveo da su tumačenje i primjena domaćeg prava u prvom redu zadatak domaćih vlasti, konkretno sudova, čak i u područjima u kojima Konvencija „obuhvaća“ pravila iz područja tog prava budući da su domaće vlasti, po prirodi stvari, posebno kvalificirane za rješava-

[13] *Emina Hukić i Enes Hukić protiv BiH*, predstavka br. 677/18, odluka od 16. januara 2020. godine; *Veska Fazlagić protiv BiH*, predstavka br. 77431/17, odluka od 16. januara 2020. godine.

[14] *Zlatko Fajković protiv BiH i 8 drugih predstavki*; predstavka br. 38868/17, odluka od 11. februara 2020. godine.

nje pitanja koja nastaju s tim u vezi. Dalje, istaknuto je u odluci Suda da je, osim ako je tumačenje proizvoljno ili očigledno nerazumno, uloga Suda ograničena na utvrđivanje jesu li učinci tog tumačenja kompatibilni s Konvencijom. Iz tog razloga, Sud je presudio da se, u načelu, ne može reći da podnositelji predstavke imaju dovoljno utvrđeno potraživanje koje predstavlja „imovinu“ za potrebe člana 1 Protokola br. 1 tamo gdje postoji spor u pogledu ispravnog tumačenja i primjene domaćeg prava i gdje se pitanje je li on ili ona ispunio zakonske uslove tek treba utvrditi u sudskom postupku. Sud je konačno utvrdio da zahtjevi podnositelja predstavke za naknadu putnih troškova njihovih advokata nemaju dovoljnu osnovu u domaćem pravu i stoga se ne mogu kvalifikovati kao „imovina“ u smislu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju, što predstavke čini *ratione materiae* nespojivim s odredbama Konvencije. Sve presude i odluke Suda su javno objavljene i dostupne u bazi sudskih presuda i odluka Suda - HUDOC baza (<https://hudoc.echr.coe.int>), na engleskom i francuskom jeziku kao službenim jezicima ESLjP-a, a prevodi navedenih presuda i odluka dostupni su i na stranici Ureda zastupnika Vijeća ministara pred ESLjP-om (http://www.mhrr.gov.ba/ured_zastupnika/odluke/default.aspx?id=170&langTag=bs-BA).